

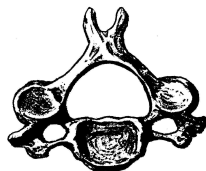
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
SAVARIA EGYETEMI KÖZPONT
TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS MŰSZAKI KAR

FOLIA ANTHROPOLOGICA

Szerkeszti
TÓTH GÁBOR

8. kötet

SZOMBATHELY
2009

FOLIA ANTHROPOLOGICA
Tudományos és módszertani folyóirat

ALAPÍTOTTA

1997-ben

Kápolnásnyéken, a Vörösmarty Mihály Emlékmúzeumban,

a

FIATAL ANTROPOLÓGUSOK TÁRSASÁGA

Szerkeszti: TÓTH GÁBOR

Szerkesztőbizottság:

BERNERT ZSOLT

BUDA BOTOND

KUSTÁR ÁGNES

SUSKOVICS CSILLA

SZIKOSSY ILDIKÓ

TARGUBÁNÉ RENDES KATALIN

Támogatta

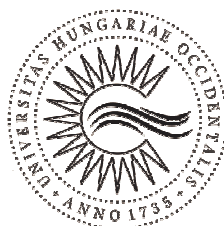
a Nyugat-Magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ

Tudományos Tanácsa

a Panniculus Régiségtani Egylet

a Balogh és Társa Kft.

és a Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium Német Nyelvi Munkaközössége.

HU ISSN 1786-5654

A szerkesztő címe: Dr. Tóth Gábor, PhD.

NyME, Savaria Egyetemi Központ,

Biológia Intézet

9700 Szombathely, Károlyi Gáspár tér 4.

tgabor@ttmk.nyme.hu

Editor: Dr. G. A. Tóth, PhD.

University of West Hungary,

Savaria Campus, Institute of Biology

9700 Szombathely,

Károlyi G. tér 4.

HUNGARY

TARTALOM

Marcsik Antónia Molnár Erika Ősz Brigitta Donoghue, Helen Zink, Albert Pálfi György	Adatok a lepra, tuberculosis és syphilis magyarországi paleopatológiájához	5.
Ginjinder Kaur Lamba Swinder Pal Singh	Impact of Emotional Deprivation on Growth of Circumferences in Adolescents	35.
Köhler Kitti Marcsik Antónia Donoghue, Helen Márk László Hajdu Tamás	Előzetes eredmények az Abony 36. lelőhely késő rézkori áldozati gödreiből feltárt embertani leletek vizsgálatára alapján	41.
Tóth Gábor Csapláros Andrea Tóth Nóra Márk László Buda Botond	Graz (Ausztria) középkori népessége	47.
Suskovics Csilla	Bőrredő méretek egy Somogy megyei mintában	55.
Tóth Gábor Suskovics Csilla Buda Botond	Körmendi Növekedésvizsgálat 2008	67.
Józsa László	Orvosi adatok a sámán „felesleges” csontjához	71.
Tóth József	Boszorkányok, ludvércek, rémisztő történetek	77.
Makra Szabolcs	A Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárában őrzött avar kori temetők leletkatalógusa	93.
Tóth Gábor	Dr. Leslie Gabriel Farkas (1915–2008)	119.
Tóth Gábor Silling István Molnár Erika Czigány Jenő Dénes József Szathmáry István Buda Botond	Könyvismertetés	121.

vagy sírkövet csiszoltak le az új gazdák. Épp ezért fordulhat elő az is, hogy a név és a sírvers között semmiféle összefüggést sem találhat a kutató. Sic transit gloria mundi!

A szerző a mintegy 17.000 sírt befogadó temető kb. 1.600 síremlékén talált magyar és horvát nyelvű epitáfiumot, de csak a hagyományos *Nyugodjon békében!* szövegtől eltérő üzeneteket vette számba, s adja közre. Más nyelvű: szerb, német, latin, eszperantó, angol sírfelirattal is találkozott, s mindezeket szó szerint idézi, nyelvi sajátosságaikon nem változtatva (helyesírás, nyelvjárásiasság stb.).

A Bevezető rész ismerteti a szabadkai temetők történetét, külön a mai Bajai úti temetőét, amely 1831 óta létezik, a sírjelek jellemzőit, a rajtuk látható szimbólumokat, majd a sírfeliratok jellemzőbb sajátosságait. Dicséretes, hogy a temető ritka növényvilágát, de még faunáját sem hagyja ki, hiszen egy majdnem húsz hektár területű temető valóságos park, a zajos városi élet nyugodt oázisa lehetne, ha a temetőkért felelős intézmények, emberek egy kissé többet törőd(het)nének a holtak nyughelyével. Hiszen végül minden szabadkai, minden élő ember egyszer úgyis eljut erre a helyre (még ha nem is a Bajai úti temetőbe, hanem a Zentai útiba, a Rókus-temetőbe, vagy valamely másikba). Iskolai órákat lehetne itt tartani történelemből, természetből, társadalomból, környezetismeretből, anyanyelvből. Erre csak példaként említem, hogy Byron-, Petőfi-, Arany-, Vörösmarty-, Ady-, Laták István-, Csépe Imre-idézeteket lelhetünk fel a sírfeliratokon, ami ugyancsak az elhunytak hozzátartozóinak igényességét is mutatja, illetve mutatná, ha ezek az idézetek mind pontosak és hitelesek volnának. De a folklorizálódás útjára lépett Petőfi-költészetéről is remek adatok találhatók az említettek között. A latin nyelvű szövegek fordítása pedig az egykor hivatalos nyelvben járatlan olvasónak is segít a sírfeliratok megértésében.

Két temetőterkép és számos színes és fekete-fehér fénykép illusztrálja a könyvet, amelyet úttörő munkának tartok a magyar temetőkultúra-vizsgálatokban.

A vajdasági magyar tudományos könyvkiadás eléggé sanyarú körülményei között most egy olyan újonnan megjelent könyvnek örülhetünk, amely tudományosságában és olvasmányosságában egyaránt kiváló.

(Dr. Silling István, Szabadkai Tanítóképző Kar, Szabadka)

Éry Kinga (szerk.): *A székesfehérvári királyi bazilika embertani leletei 1848-2002*. Balassi Kiadó, 2008. Budapest. 575 oldal.

A 2008-ban megjelent monográfia a középkori Magyarország legtekintélyesebb egyházi épületének – a székesfehérvári Szűz Mária-prépostság templomának, ismertebb nevén a királyi bazilikának – történetét és emlékeit feldolgozó Ecclesia Beatae Mariae Virginis Albaeregalis sorozat első kötete. A mind külső megjelenésében, mind tartalmában rendkívül impozáns kötet történelmünk kiemelkedő emlékeinek, a királyi temetkezőhelyen és közvetlen közelében, a prépostság temetőjében feltárt embertani leleteknek tudományos feldolgozását foglalja magában. A templom falai között temettek el 15 királyt, számos királynét, herceget, hercegnőt, egyházi és világi előkelőt, köztük az államalapító és 1083-ban szentté avatott I. István királyt, valamint szintén szenté avatott fiát, Imre herceget. A török hódoltság korában a templom falai közt és a kápolnáknak nyugvók sírjait azonban kincsvadászok és katonák dúlták fel, míg a templom körüli temető számos sírja földmunkák áldozatául esett.

A királyi bazilika kutatása több mint másfél évszázados múltra tekint vissza. A 1848-tól feltárt embertani leletek természettudományos vizsgálatáról az 1983-ban létrejött Királlysír Bizottság döntött. A munka 1984-ben kezdődött, magában foglalja a 2002-ig feltárt leleteket, összesen 935 egyén hiányos csontvázát és több ezer szórványleletet. A monográfia az antropológia és társtudományainak hazai és néhány külföldi jeles képviselője által végzett széleskörű vizsgálat eredményeit mutatja be.

Az első részben az általános embertani vizsgálatok eredményeinek leírására kerül sor. A kutatástörténet és a vizsgálati módszerek áttekintése után a templomtérből előkerült csontvázleletekre vonatkozó eredmények részletes bemutatása következik. A templom belsejének eddig ismert 38 sírkamrája közül mindössze 9 kriptából maradt fenn összesen 12 egyénhez tartozó csontmaradvány. A szerzők különös figyelmet szentelnek a személyes tárgyaik alapján már korábban azonosított III. Béla király és neje, Antiochiai Anna királyné bemutatására. Az embertani jegyek, valamint a történeti, régészeti és építéstörténeti jellegek alapján felvethető személyazonosítási eshetőségekre a leletek jelentősége miatt a további 10 egyén esetében is kitérnek.

A sírkamrákból előkerült csontvázleletek után a földsírokból származó 923 egyén ismertetése következik 8 csoportba rendezve. Az egyes csoportokról általános jellemzést olvashatunk, a felnőtt egyének individuális adatait a kötet végén található táblázatok tartalmazzák.

A monográfia második része a társtudományok sokrétű kutatási eredményeit összegzi. Itt első sorban a templomtér épített sírjaiból előkerült kiemelt fontosságú embertani leletekről, azon belül is a legtöbbet III. Béla és Antiochiai Anna csontvázaradványai speciális vizsgálatainak eredményeiről olvashatunk (paleosztomatológiai, radiológiai, nyomelem, AB0-vércsoport és Rh(D)-antigén vizsgálatok). Az interdiszciplináris antropológiai kutatások legmodernebb módszerei, az archeológiai DNS-vizsgálatok is előbukkannak ebben a fejezetben 2 kriptából származó felnőtt és gyermek nem-meghatározása, illetve mycobacteriális fertőzések vizsgálata során.

A koponyaleletek nem-metrikus elemzése alapján végzett biológiai távolságszámítás rávilágít az elemzésbe bevont sorozatok (5 székesfehérvári és 4 összehasonlító minta) közötti kapcsolatokra.

A kötet második részét lezáró fejezet a koponyarekonstrukció által kézzelfogható közelségbe hozza a királyi bazilikába eltemetett öt egyén, közöttük III. Béla király és felesége, Antiochiai Anna arcát.

Az összefoglalás és az irodalomjegyzék után következő adattár csodálatos képanyaga bemutatja a földsírokból előkerült jellegzetes koponyatípusokat, valamint példákat hoz a csontvázakon megfigyelt és az adattárban felsorolt patológiás elváltozások, illetve anatómiai variációk különböző formáira. A fejezet végén Bartucz Lajos 1936-37. évben feltárt embertani leletekről készített személyes feljegyzéseinek szerkesztett változatát olvashatjuk.

Végül, de nem utolsó sorban, a monográfia hangsúlyos részét képezi a csaknem 300 oldalnyi táblázat, amely jól érzékelteti azt az óriási, több évtizeden keresztül folyó odaadó munkát, amelyet a csontvázleletek embertani elemzésében részt vevő kutatók végeztek. Itt a mindenre kiterjedő individuális adatokon túl részletes információkat nyerhetünk egyebek közt a feltárt csontok sírcsoport és korcsoport szerinti darabszámáról is.

A kötet tételes bemutatásának zárásaként a számos kiváló szerző közül külön említést érdemel Éry Kinga, aki nem csupán a monográfia szerkesztője, „szülőanyja”, de a több évtizedes kutatómunka állandó, aktív résztvevője, illetve koordinátora is volt a kezdetektől fogva.

Méltán mondható, hogy a székesfehérvári királyi bazilika embertani leleteit bemutató gazdagon illusztrált monográfia olvasása nem csupán a szakemberek számára nyújt páratlan élményt, hanem lebilincselő olvasmány a laikus olvasó számára is. Ez az interdiszciplináris kutatások eredményeit összefoglaló munka a többször feldúlt „királysírok” évszázados rejtélyét, a csontvázaradványok azonosítását nem oldja meg ugyan, a csontokból nyert információk alapján azonban bepillantást enged a középkori Magyarország jeles képviselőinek, előkelőségeinek, köztük III. Béla király és feleségének életmódjába, sokat elárul fizikai megjelenésükről, egészségi állapotukról, betegségeikről. Meleg szívvel ajánlom ezt a könyvet valamennyi kollegámnak, barátomnak, ismerősömnek és mindenkinek, aki érdeklődést mutat középkori történelmünk, illetve elődeink élete iránt.

(Dr. Molnár Erika, Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszéke, Szeged)

Hagen, v. G.–Whallery, A.: *Body Worlds the Anatomical Exhibition of Real Human Bodies.* Arts et Sciences Verl. 2007. Heidelberg. 319 oldal.

Plasztináció. Ez az elnevezés egy olyan eljárást jelöl, amely biológiai lények megőrzésére szolgál. A konzerválható anatómiai alak építő elemeit fixálják, dehidratálják (elsősorban acetonnal) és vákum körülményei közt átitatják reaktív polimerrel, mint például szilikon gumival. Következésképpen az eljárással kezelt anatómiai preparátum megkeményedik (konzerválódik).

A fent leírt biológiai egyedek, anatómiai preparátumok tartós megőrzésére szolgáló módszert Gunther von Hagen professzor 1977-ben dolgozta ki a Heidelbergi Egyetem Anatómiai Intézetében.

Alapvetően a plasztináció viszonylag egyszerű eljárás. A plasztinálható alak kezelése lényegileg két alapvető kicserélési fázison alapul. Az első szakaszban a testi folyadékot acetonnal cserélik ki diffúzió segítségével, a második szakaszban az acetont lepárolják a testben és helyet cserél a vele reagáló plasztikkal. Ezután eltávolítják a plasztik fürdőből, és így kitölti a plasztinált alakot. A testfolyadék és a zsír eltávolításában nagy szerepe van az acetonnak, a vákum alkalmazásának.